

NEZNÁMY SPÔSOB DATOVANIA NA SLOVENSKU V XVI. STOR.

Bezpodmienečnou požiadavkou úspešnej práce v oblasti histórie je medziným aj poznávanie historických faktov na základe bezprostredného štúdia prameňov. Je len prirodzené, že pri tejto práci pre historikov majú cenu nielen priamo datované pramene, ale aj tie, ktorým toto dátum chýba, a čas ich vzniku sme schopní určiť pomocou paleografického, diplomatického, filologického a historického rozboru prameňa¹. Z toho vyplýva, že pri štúdiu historických prameňov má veľký význam aj časové určenie písomností, ktoré nám umožňuje z prameňa poznávanú a poznanú historickú udalosť (historický fakt — jav) pokiaľ možno presne zaradiť v čase a tým aj správne určiť chronologickú postupnosť historických javov. Vidieť teda, že časové určovanie historických prameňov (a tým aj v nich spomínaných historických udalostí) patrí medzi najdôležitejšie úlohy historickej chronologie². Na okraj týchto konštatovaní treba však dodať, že spomenuté časové určovanie písomností nám často pôsobí ťažkosti, a to aj vtedy, keď je historický prameň priamo datovaný. Túto skutočnosť možno vysvetliť tým, že vo vývinovom historickom toku spoločnosti na rôznych miestach a v rôznom čase človek používal najrozličnejšie spôsoby datovania. Hoci možno zistiť, že systém časového určenia prameňov u nás je dostatočne známy, predsa aj na našej pôde sa občas stretávame s rôznymi časomernými zvláštnosťami. Riešenie týchto zvláštností je potrebné nielen v záujme úspešného splnenia uvedených úloh, ale aj v záujme uspokojenia potrieb našich historikov, ktorí sa zaoberajú minulosťou nášho národa. Jeden z týchto lokálnych a doteraz nerozriešených spôsobov datovania nachádzame aj v knihe, do ktorej sa zapisovali kúpa a predaj vinohradov v Ružených Horách. (Ruženie Hory), ležiacich v chotári obce Suchá nad Parnou³, ktoré v XVI. stor. patrily mestu Trnave. Pôvodina tejto knihy je dnes uložená v archíve

¹ Datovanie prameňov je dôležité pre všetky obdobia vývinu ľudskej spoločnosti. O predmete napr. k najstarším dejinám spoločnosti hovorí V. K. N i k o l s k i j, *Dejiny prvotno-pospolnej spoločnosti*, Bratislava 1953, 12, n.

² L. V. Č e r e p n i n, *Russkaja chronologija*, Moskva 1944, 9.

³ Prof. Varsikovi ďakujem za zistenie, že v danom prípade nejde o Ružindol pri Trnave, ale o lokalitu ležiacu v chotári tejto dediny.

mesta Trnavy⁴. Z už uvedených dôvodov, ako aj v záujme rozvoja našej slovenskej historickej chronologie (a teda aj našej historiografie vôbec), musíme sa pokúsiť o rozriešenie špeciálneho spôsobu datovania, s ktorým sa stretávame v spomenutej trnavskej knihe.

Naša kniha obsahuje zápisy z rokov 1563—1631 a je vzácnou kultúrno-historickou pamiatkou, do ktorej (ako sme to už videli) sa zapisovali prevažne záznamy o kúpe a predaji vinohradov ležiacich v spomenutej obci a patriacich mešťanom Trnavy. Záznamy z uvedených rokov sú vyhotovené takmer výlučne písanou rečou nášho ľudu, do ktorej preniká aj hovorená reč Trnavy a jej širokého okolia⁵. Tým sa táto kniha stáva vzácnou jazykovou pamiatkou, ktorá nám zachytila vývin hovorenej a písanej reči nášho ľudu od polovice XVI. stor. zhruba až do polovice nasledujúceho XVII. stor. Ale táto pamiatka (okrem spomenutého) zachovala nám aj starobylé miestne názvy, informuje nás ďalej o počte a veľkosti vinohradov, obsahuje staré metrologické jednotky na meranie veľkosti pôdy a je teda aj dôležitým prameňom k hospodárskym dejinám našej vlasti. Konечно, je aj významným prameňom k poznávaniu vývinu písma a grafických tvarov arabských cifier na našom území. A čo je vzhľadom na našu tému najdôležitejšie — kniha obsahuje aj bohaté doklady o spôsobe datovania písomností, vyhotovených písanou rečou nášho ľudu.

Je známe, že v čase vzniku našej pamiatky nielen v stredoeurópskych krajinách, ale aj v krajinách východnej Európy na datovaní písomností sa používaly cirkevné sviatky, a to tak pohyblivé, ako aj stále (pevné). Čo sa týka časového určenia zápisov konkrétne v našej knihe, tu vo všeobecnosti možno konštatovať, že sa ono zhruba shoduje s datovaním, s akým sa v naznačenom čase stretávame v českých krajinách. Túto skutočnosť možno vysvetliť tým, že zápisy v trnavskej knihe sú vyhotovené písanou rečou nášho ľudu a zrejme sa tu uplatnil aj vplyv susednej Moravy, s ktorou Trnava a jej okolie udržiavali veľmi živé obchodné styky⁶. Pozornosť však zasluhuje datovanie podľa sviatku, ktorého meno (ako sa nám zdá) je doteraz neznáme nielen na Slovensku, ale aj na Morave, v Čechách a v su-

⁴ Na krásne zdobenej súčasnej koženej väzbe je titul: „REGISTRVM PROMONTORII ROSARVM MDLXIII“. Na titulnej strane zasa: „Regyster na Růzenů Horů, za pana perega Andrea Palowycza a za jeho fierary Balthasar Obrst, Mikulass Hotko, Marczyn Sswecz, Hanss Kowacz“. Tento titul, ako aj v štúdiu citované zápisy knihy odpisujeme podľa zásad pre vydávanie rukopisných pamiatok, písaných v domácom jazyku z obdobia XV.—XVI. stor., vypracovaných dňa 13. júna 1952 na spoločnej porade historických a jazykovedných pracovníkov Slovenskej akadémie vied.

⁵ Zvlášť výrazne sa to zračí napr. v zápise na fol. 11, ktorý r. 1571 vlastnoručne napísal kňaz a „... kazateľ yazyků slovenskeho miesta tohoto Trnavskeho...“.

⁶ Dokazujú to početné listy z moravských (ale aj českých) miest z naznačeného času, ktoré sú uložené v archíve mesta Trnavy.

sednom Poľsku⁷. Je to sviatok „Matky božej príjemnej“, ktorým sú časove určené niektoré zápisy našej pamiatky, pochádzajúce z rokov 1597—1599. Tak napr. záznam z r. 1599 hovorí o tom, že Ján Zachar z Bolerázu za 64 zlatých predal jednu štvrt' vinohradu na Ruženej Hore a dodáva sa k tomu, že zápis sa stal r. „... 1599, tu nedieli przed Matku Bozy przijemnu...“⁸. Týmto sviatkom sa časove určuje ešte niekoľko zápisov z toho istého roku⁹, ale ani jeden z nich nám nedáva možnosť previesť (redukovať) tieto dáta na dnešné dátum. Treba však ešte dodať, že datovanie podľa spomenutého sviatku nie je azda výnimočný zjav, s ktorým sa stretávame iba u jediného pisára trnavskej knihy r. 1599. Tento sviatok časove určuje totiž už aj list z r. 1530, ktorým fojt a starší mestečka Senice žiadajú radu mesta Trnavy vydať doručiteľovi listu tie peniaze, ktoré u nich složili Adam a jeho tovariši¹⁰. Z tejto skutočnosti možno azda vyvodit' záver, že datovanie písomností podľa tohto sviatku prinajmenej v XVI. stor. bolo rozšírené aspoň v západných oblastiach Slovenska. Stojíme teda pred problémom, akým spôsobom máme previesť na dnešné dátum dáta tých historických prameňov, ktoré sú časove určené spomenutým sviatkom Matky božej príjemnej.

Z českej chronologie je známe, že k časovému určeniu písomností v nanačnenom čase sa tu používalo až niekoľko sviatkov Matky božej, z ktorých niektoré v XVII. stor. sú bežné aj na Slovensku. Sú to sviatky Matky božej: kořenné (15. augusta), přes hory jítie (aj jetie — 2. júla), semenné (8. septembra), sněžené (5. augusta), veliké (15. augusta), v postě (25. marca), vzetí na nebe (15. augusta)¹¹. Ako vidieť, náš sviatok tu nenachádzame a podobné je to aj v poľskej chronologii¹². Je teda zrejmé, že pri pokuse o prevedenie časového určenia historických prameňov, datovaných sviatkom Matky božej príjemnej, narážame na ťažkosti. Je to odôvodnené tým, že v doteraz nám známých prípadoch datovania podľa spomenutého sviatku chýbajú vedľajšie chronologické údaje, ktoré by nám umožnili

⁷ V kalendárovej časti ho totiž neuvádzajú práce: J. Emler, *Rukověl chronologie křesťanské, zvláště české*, Praha 1876; G. Friedrich, *Rukověl křesťanské chronologie*, Praha 1934; Teodor Wierzbowski, *Vademecum — podręcznik dla studjów archiwalnych*, II. vyd., Lwów a Warszawa 1926.

⁸ Spomenutá trnavská kniha, záznam na fol. 104.

⁹ To isté dátum (ako predchádzajúce) je aj na fol. 104 a ďalej: „Actum Tirnavie na den Matky bozy przijomne roku z vrchu psaneho totizto 1599...“ — fol. 105v. „... 1599, tu nedieli po Matce Bozy przijemne...“ — fol. 106.

¹⁰ Dátum listu, ktorého pap. pôvodina je v archíve mesta Trnavy (fasc. Missiles 1530—1534), doslovne znie takto: „D[atum] Senicz v pondieli po Matce bozy przijemne, letho 1530“. Za upozornenie na tento list ďakujem prof. Varsikovi, ktorému som určil jeho dátum.

¹¹ Porovnaj k tomu G. Friedrich, tamže, 317, heslo „Matky boží“.

¹² Poľská chronologia uvádza ešte viac tých sviatkov, ale „Matku božiu príjemnú“ taktiež nepozná. Porovnaj k tomu to isté heslo v citovanej práci Wierzbowského.

previesť redakciu tohto dáta na dnešné dátum. Ale v spomenutej trnavskej knihe je aj záznam, ktorého pomocou sa nám podarí rozriešiť náš problém. Je to predovšetkým zápis z r. 1599 o tom, že Dieneš Szabo za 44 zlatých kúpil jednu štvrt' vinohradu, ležiaceho Nad Peklom¹³. Datovacia formulka tohto záznamu svedčí ďalej o tom, že zápis bol urobený r. „... 1599, tu sobothu przed Matku Bozy przijemnu aneb przed svatym Benedekem...“¹⁴. Z tohto dáta zrejme vyplýva, že spomenutá kúpa vinohradu bola do našej knihy zaznamenaná r. 1599, a to na najbližšiu sobotu pred Matkou božou príjemnou, čiže v sobotu pred sviatkom svätého Beňadika. Vieme, že sviatok mučeníka a opáta Beňadika z Nursie sa svätí dňa 21. marca¹⁵, ktorý r. 1599 pripadol na nedeľu. Z toho vyplýva, že najbližšia sobota pred týmto sviatkom spomenutého roku bola dňa 20. marca. V našej datovacej formulke sa však hovorí aj o tom, že tento 20. marec (sobota) bol zároveň najbližšou sobotou pred sviatkom Matky božej príjemnej. V dôsledku toho možno teraz konštatovať, že sviatok Matky božej príjemnej treba hľadať v týždni po 20. marci, teda medzi 21.—27. marcom 1599. Je však známe, že v cirkevnom kalendári v tomto týždni dňa 25. marca sa zachováva sviatok Zvestovania panny Márie, ktorý r. 1599 pripadol na štvrtok. Z toho vyplýva, že najbližšou sobotou aj pred týmto sviatkom bol tiež 20. marec. Z uvedených skutočností možno teda urobiť záver, že sviatky Matky božej príjemnej a Zvestovanie panny Márie pripadajú na ten istý deň, totiž na 25. marec. Toto naše zistenie potvrdzuje aj iný zápis tej istej trnavskej knihy z r. 1597. Hovorí sa v ňom, že za perega Adama Zámečníka Martin Švec za 40 zlatých predal svoj vinohrad na Horních Horách¹⁶ a dátum zápisu doslovne znie takto: „Anno domini 1597, v uteri Matky boze príjemne...“¹⁷, z čoho vyplýva, že spomenutého roku sviatok Matky božej príjemnej (25. marec) pripadol na utorok. Aby sme sa presvedčili o tom, že 25. marec r. 1597 skutočne pripadol na utorok — stačí nazrieť do hocktorej z početných chronologických príručiek, v ktorých v utorok — 25. marca 1597 — nájdeme zasa sviatok Zvestovanie panny Márie¹⁸.

Z našich úvah teda jasne vyplýva záver, že doteraz neznámy a časove neurčený sviatok Matky božej príjemnej v cirkevnom kalendári pripadá na deň 25. marca, v dôsledku čoho je potrebné stotožniť ho so sviatkom Zvestovania panny Márie. Tieto výsledky našej štúdie iste pomôžu našim historikom v ich výskumnej práci. Pri štúdiu všetkých tých historických prameňov, v ktorých sa vyskytuje spomenuté datovanie podľa sviatku

¹³ Zápis v trnavskej knihe, fol. 103v.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ G. Friedrich, tamže, 287.

¹⁶ Zápis v trnavskej knihe, fol. 93.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Porovnaj k tomu napr.: Szentpétery Imre, *Oklevéltani naptár*, Budapest' 1912, 88. G. Friedrich, tamže, 161.

Matky božej príjemnej, vieme už teraz nielen časove určiť sám historický prameň, ale môžeme aj správne zistiť chronologickú postupnosť historických javov, o ktorých nám študované historické pramene vydávajú svedectvo.

ROZHRADY

JAN KUTNÁK

STREŠŤAN BOŽENSKÝ HISTORICKÝ PRÁRANIE

2. PRÁRANIE HISTORICKÝ PRÁRANIE

Práreň je prvým a najdôležitejším krokom pri štúdiu histórie. Jej cieľom je zistiť, čo sa stalo, kedy a kde, a ako to bolo. Práreň sa zaoberá s prameňmi, ktoré nám poskytujú informácie o minulosti. Práreň je dôležitá, pretože bez nej nemôžeme pochopiť, čo sa stalo, a ako to bolo. Práreň je prvým krokom pri štúdiu histórie. Jej cieľom je zistiť, čo sa stalo, kedy a kde, a ako to bolo. Práreň sa zaoberá s prameňmi, ktoré nám poskytujú informácie o minulosti. Práreň je dôležitá, pretože bez nej nemôžeme pochopiť, čo sa stalo, a ako to bolo.